

19 OCAK 1988

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

I

Neşir Heyeti — Editorial Board

HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ

HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

I

İSTANBUL - 1980

mediği belirtiliyor. Çeşitli fikirlerin birbiri ardına ortaya atılması ve ümmet-millet çelişkisi karşısında tutarlı bir senteze çabuk ulaşmak zaten beklenemezdi. Ancak fikirlerin ne kadar süratle benimsenip savunulması bu devirdeki düşünce akımlarının dinamiğini önemli şekilde yansıtır. Kushner fikirleri objektif olarak birbiri ardına önümüze seriyor; ilerde fikir-kışı-toplum zincirini kurarak konuya canlılık getirmesini dilemek isterim.

Ahmet Ö. Evin

Andreas Tietze : *Mustafâ Âlî's Counsel for Sultans of 1581*. Edition, Translation, Notes. I. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Denkschriften, 137 Band; Forschungen zur Islamischen Philologie und Kulturgeschichte, Band VI) 188 sayfa, 72 tıpkıbasım. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1979.

Uzunca bir süreden beri Gelibolulu Mustafa Âlî'nin eserleri üzerinde çalışan Prof. Andreas Tietze, Âlî'nin *El-hâlâtü'l-Kâhire mine'l-âdâtü'z-zâhire* adlı eserini kısa bir önsöz, İngilizce tercüme, tenkitli metin ve sonunda tıpkıbasım ile daha önce neşretmişti¹. Şimdi de yine aynı sistem ile Âlî'nin *Nushatü's-selâtin* adlı eserinin ilk iki babını (Hüsrev Paşa Ktb. nr. 311, varak 1-72) *Mustafâ Âlî's Counsel for Sultans of 1581* başlığı ile yayımlanmış bulunmaktadır.

XVI. Yüzyılın değerli müellifi, fikir ve kültür adamı Âlî, eserleriyle kendi döneminin ve kendinden önceki devirlerin tarihine, sosyal ve kültür hayatına ışık tutmuştur. Yazdıklarında bir hayli tekrarlar ve başka kaynaklardan nakiller olmasına rağmen eserleri büyük değer taşımaktadır. Bunların ilmî usullerle araştırılıp yayınlınması Türk tarihi için büyük kazanç olacaktır. Âlî çeşitli mevzuda irili ufaklı bir çok eserler yazmıştır. Bunlar arasında devlet düzenine dair siyasetnâme tarzında yazılmış olanlarda bulunmaktadır. *Nushatü's-selâtin* de bu neviden eserlerinden biridir².

Müellif'in Haleb'de bulunduğu sırada, 989/1581'de telif ettiği bu eser, uzun süre kaynaklarda ve bâzı araştırmalarda *Nasihâtü's-selâtin* şeklinde verilmiştir. Halbuki Âlî, eserin ismini herhangi bir yanlışlığa meydan vermeyecek şekilde «...bu risâleye nâm-ı güzîn *Nushatü's-selâtin* ta'ýîn olunup...» şeklinde belirtmiştir³.

1 A. Tietze, *Mustafâ Âlî's Description of Cairo of 1599*, Wien 1975.

2 Hayatı ve eserleri için bk. İbnülemin Mahmud Kemâl'in *Menâkıb-ı Hünerverân* neşrine (İstanbul 1926) yazdığı önsöz (s. 82-83'de *Nushatü's-selâtin*'e dair bilgi vermektedir); Bekir Küttükoğlu, Mustafa Âlî Efendi, *Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1974, 1. fasikül, s. 81-84.

3 Hüsrev Paşa Ktb. Nr. 311, varak 21a; bk. Tietze neşri, transkripsiyonlu metin, s. 120.

Prof. Tietze kısa önsözünde (s. 7-11) Âlî'nin hayatına dâir bazı bilgiler vermekte, eserin muhtevâsı, mevcut nüshaları ve bu nüshalar arasındaki yakınlık ve benzerlik ilişkisini anlatmakta ve bunu bir şema ile göstermektedir.

Bundan sonra metnin iki bâbının İngilizce tercümesi gelmektedir (s. 15-86). Metne sâdik kalınarak yapılan tercümeye açıklayıcı nitelikte 261 dipnot konulmuştur. Bunlar metinde geçen şahıs ve yer isimlerinin bilinmesinde, tabir ve terimlerin açıklanmasında okuyucuya çok faydalı olmaktadır.

Daha sonra asıl metin gelmektedir (s. 87-188). Metnin okunuşu (transliteration) verilirken, nesirdeki seci ve kafiyeye dikkat edilerek cümleler ona göre bölünmüş, kısımlara ayrılmış ve alt alt sıralanmıştır. İlk bakışta okuyucuyu şaşırtan bu usûl, hiç şüphe yok ki mânanın anlaşılmasında kolaylık sağlamaktadır. Metinde noktalama işaretleri kullanılmamıştır. Burada x خ için, ğ غ için, q ق için, گ گ için ve ñ د için kullanılmıştır. Sonunda ise ek olarak metne esas alınan Hüsrev Paşa Ktb. (nr. 311) nüshasınının baştan 72 varağı tıpkı basım olarak verilmiştir.

Nushatü's-selâtin başlıksız uzunca bir girişten sonra bir mukaddeme, dört bâb ve bir hâtimeyi ihtivâ etmektedir.

Başlıksız giriş kısmında (s. 87-120) pâdişahlık makamının öneminden, bütün halkın sığınağı olan hükümdarın sorumluluklarından, kendisinin halk ile bizzat ilgilenmeyip maiyetindekilere işleri havâle etmesinin mahzurlarından misâller verilerek bahsedilmektedir. Bu kısmın sonunda eserin ismi ve bölümleri zikredilmektedir.

Mukaddeme kısmında (s. 121-125) Âlî, Selâtin-ı Âl-i Osman'ı methetmekte onların sahib olduğu haslet ve meziyetlere hiç bir padişahın erişemediğini belirtmekte ve onlara aid altı '*mevhibe*'yi saymaktadır.

Birinci bölüm (bâb-ı evvel) (s. 126-162), sultanlara lâzım olan hususlardan bahsetmekte ve on yedi '*lâzime*'yi ihtiva etmektedir.

İkinci bölüm (bâb-ı sâni) (s. 163-188), hilâf-ı kanûn zuhur eden karışıklıklardan bahsetmekte ve sekiz '*tarik*'i ihtivâ etmektedir.

Neşrin II. cildini teşkil edecek olan III ve IV. bölümden ilki (bâb-ı sâlis), devlete zarar veren bazı münasib olmayan hâller hakkındadır. Bu bölümde '*biri dahi*' şeklinde başlayan bir çok husus belirtilmektedir.

Dördüncü bölüm (bâb-ı râbi'), müellif Âlî'nin hayatı ve onun çeşitli durumlar karşısındaki hissiyatını vermektedir.

Hâtime kısmı ise çeşitli tavsiye ve temennileri ihtivâ etmektedir ve on '*fasl*' a ayrılmıştır.

Eser, Prof Tietze'nin de belirttiği gibi, umûmî bir tertib ve düzenden mahrum bulunmaktadır. Âlî'nin Osmanlılar hakkında yer yer verdiği hususlar kendisine aid olsa bile diğer kısımlar bu neviden daha önce yazılmış eserlerden alınmıştır. Ayrıca

Âlî, burada zikrettiği malumatı daha önce ve daha sonra diğer eserlerinde de kullanmıştır.

Prof. Tietze *Nushatü's-selatîn*'in üslûbu ve tertibi hakkında şöyle demektedir: «Kitabı mutâlâa eden okuyucu, Âlî'nin eseri telif ederken umumî plâna çok az dikkat ettiğini görür. Genel prensiplerle tavsiyeleri birbirinden ayırmak yerine, müşâhedelerini, şikâyetlerini ve tavsiyelerini, otobiyografisinin bulunduğu IV. bölümün dışındaki kısımlara, rasgele serpiştirmiştir. Böylece onun bölüm başlıklarında açıkça belirtildiği esas plâni kısmen gerçekleşmiştir. Bu şekliyle kitab münferit konularda, nisbeten kısa ve gerekli hususları içine alan bir derleme gibidir.

Tâlî bölümler umumiyetle hükümet ve idârî meseleleri, Âlî'nin kendi devrindeki siyasî, içtimâî ve iktisadî hayatla ilgili konuları tam bir ihâtadan uzak fakat samimiyetle ve diğer kaynaklarda bulamayacağımız tafsilât ile incelemektedir. Bu hususiyeti ve sunuş tarzındaki canlılık eserin değerini artırmaktadır⁴».

Nâşir, eserin yapısına ve bölümlerinin değerlendirmesine girmedikçe bunun hem eserin hacmini artıracaklarını hem de neşirini geciktireceğini, yine önsözde belirtmektedir⁵.

Eserin hâlen bilinen dokuz nüshası bulunmaktadır. Kahire dışında bütün diğer nüshalar İstanbul kütüphanelerindedir. Bunlardan hiç birisi müellif nüshası olmamakla birlikte Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Ktb. nr: 311'deki nüsha müellif için istinsah edilmiştir ve sonunda müellifin «*Elleftü ve nemaktü ve ferağtü min kitâbetihî bi'l-itmâm fi asrı yevmü'l-hamîs mine'l-eyyâm hüve sâlisü şehri Zi'l-ka'deti'l-harâm fi belde-i Haleb mine'l-bilâdi'l-ma'mûre fi diyâri'l-Arab li-sâne 989. Ve ene'l-fakîr Âli turâbu akdâmü'l-ahâlî*» şeklindeki kaydı bu kanâati te'yid etmektedir.

Neşirde, Hüsrev Paşa Ktb. nüshası (H) esas alınmış ve Revan Ktb. nr. 406 nüshasıyla mukayese olunarak aradaki farklar gösterilmiştir. Kahire nr. 237, Fatih nr. 3522, Hazine nr. 1601, Nuruosmaniye nr. 4347 ve 4348 ve Yenicami nr. 1014 nüshalarına müracaat edildiğini, fakat Revan dışındaki nüshaların metin tesisinde bir fayda sağlamadığı için bunlara âid nüsha farklarının gösterilmediği belirtilmiştir.

Nushatü's-selatîn'i bir önsöz, İngilizce tercüme, tenkitli metin ve tıpkıbasım ile tam bir bütünlük arzedecek şekilde yayınlayan Prof. Tietze hiç şüphesiz Türk tarihçiliğine faydalı bir eser kazandırmıştır.

Eserin metin kısmını okurken göze çarpan bazı okunuşları bu vesile ile tashih etmek herhalde faydalı olacaktır.

4 s. 9.

5 s. 9.

sayfa/satır	Tiétze neşri	
90 / 38	eyyedehu	: eyyidhu
134 / 25	»	: »
92 / 24	cüz'î	: cüz'ice
92 / 37	atılmasına	: ibtilâsına
93 / 26	gelse	: gelmeye
93 / 34	eylemese	: eylemeye
93 / 39	[u]	: metinde vav (و) olduğundan köşeli : paranteze lüzum yoktur.
94 / 13	Xânumâni	: Xânumân-i
94 / 16	ûtî'û	: atî'û
97 / 8	inne llâhu	: inne llâhe
97 / 8	yuğayyiru	: yuğayyirû
97 / 29	yu'axxizu	: yu'âxizu
98 / 23	yesbiqûne	: yesbiqûnehu
99 / 6	müte'âxirîn	: müte'axxirîn
105 / 25	a'nâ	: a'nî
150 / 14	»	: »
140 / 24	yüsevve llezîne	: yestevi llezîne
159 / 29	»	: »
148 / 26	vu'âz-ı	: vu'âz-ı
148 / 33	tezekkürleri	: tezkîrleri

Mehmet İpşirli

Die Türken - und was von ihnen blieb / The Turks - and what they left to us
(Türkler ve bize bıraktıkları), Viyana 1978, 144 sahife.

Uzun zaman Osmanlı idaresinde kalmış yerlerde, Türkler çekildikten sonra yerli ahali eski idareyi hatırlatan her izi yok etmeğe çalışmışsa da muhakkak ki tek tük gözden kaçmış bir iki bina, o olmasa bile şehir plânında gizli olan bazı karakteristik çizgiler, gezme ve çalışma âdetleri, misafir ağırlama veya yemek pişirme usulleri, ata sözleri, halk türküleri ve birçok başka şeyler eski zamandan haber verecektir. Fakat hiçbir zaman Osmanlı idaresine girmeyen, yüzlerce sene Osmanlı ordularıyla boğuşan bir memlekette acı harp hatıralarından başka Türklerden kalma ne olabilir? Viyana şehrinin ilk defa Osmanlı orduları tarafından muhasara edildiği 1529 yılının 450'nci yıldönümü yapıldığı 1979 senesiyle ikinci Viyana muhasa-